

Ali jemo varno hrano? Vloga Ministrstva za zdravje pri zagotavljanju varne hrane

Marjeta Recek¹, Katja Povhe-Jemec, Mojca Triler

¹Ministrstvo za zdravje RS

IZVLEČEK

Glavno vodilo politike EU, kot tudi Slovenije na področju varnosti hrane je celovit pristop „od vil do vilic“, ki zajema vsa področja prehranske verige, vključno s pridelavo krme, primarno pridelavo, predelavo hrane, skladiščenjem, prevozom, maloprodajo, uvozom in izvozom. S takim celostnim pristopom, ki jasno opredeljuje odgovornosti proizvajalcev živil in krme in pristojnih organov, je prehranska politika bolj usklajena, učinkovita in dinamična, zakonodaja pa vse bolj harmonizirana s težnjo po zaščiti zdravja potrošnika.

ZGODOVINA RAZVOJA PODROČJA VARNOSTI HRANE V EU

Na področju Skupnosti so bila 90. leta prejšnjega stoletja pomemben mejnik na področju varnosti hrane. Priča smo bili vrsti odmevnih dogodkov, povezanih z živili in posledično eni največjih kriz v živilskem sektorju. V tem desetletju se je pojavila povezava med boleznijo norih krav BSE s človeško različico te bolezni imenovano. Pojavila se je težava dioksini in salmonelo. Vse to je zamajalo zaupanje potrošnikov in hkrati povzročilo preobrat v zgodovini varnosti hrane. Od takrat se Evropska Komisija trudi ponovno pridobiti zaupanje potrošnikov in zaščititi javno zdravje. EU je s svojim pristopom reševanja problema začrtala novo pot oz. nov pristop v smeri zaščite zdravja potrošnika. Obstoječi sistem, ki je zagotavljal varnost hrane se je moderniziral v smislu ustanovitve Evropske agencije za varnost hrane (v nadaljevanju EFSA) kot strokovnega telesa. Za hitro odkrivanje kakršnegakoli tveganja za zdravje ljudi in njegovo takojšnjo eliminacijo pa je EU vzpostavila obvezen sistem sledljivosti in označevanja za vso živilsko industrijo. To pomeni sledljivost za vse živilske izdelke do njihove surovine medtem, ko imajo potrošniki na voljo vse potrebne informacije pri izbiri zelenega živila.

V tem obdobju je prišlo tudi do ustanovitve dveh novih oddelkov znotraj Evropske Komisije, ki sta pomembno prispevala k dvigu nivoja na področju varnosti hrane. Leta 1997 je bil ustanovljen Urad za prehrano in veterino (FVO - Food and Veterinary office), katerega naloga je bila opravljanje uradnega nadzora za zagotavljanja skladnosti z zakonodajo na področju varnosti hrane v EU ter na področju pravil glede zdravja živali. Velik mejnik v zgodovini na področju varnosti hrane v EU pa je bilo leto 1999, ko je bil ustanovljen Generalni Direktorat za zdravje in varstvo potrošnikov (DG SANCO), kot ena izmed organizacijskih enot znotraj Evropske Komisije. S tem je bila omogočena delitev nalog na dva dela in sicer del, ki zagotavlja oz. je odgovoren za zagotavljanje varnosti hrane, zdravje in zaščito živali in zdravje rastlin (DG SANCO) ter del, ki je odgovoren za

kmetijstvo in trženje hrane (DG AGRI). Hkrati z delitvijo nalog se je preprečilo tudi vsakršno nasprotje interesov med tržnimi interesi na eni strani in zaščitniki področja varnosti hrane na drugi. Poleg tega pa je bil zagotovljen večji del sredstev za namen varne hrane. Danes je število zaposlenih v Generalnem Direktoratu (DG), ki delajo na področju varnosti hrane, kakor tudi na področju zaščite potrošnika že okrog 800.

Od ustanovitve dalje je DG SANCO delal v smeri razvoja in implementacije samostojnega in neodvisnega telesa, ki oblikuje evropsko zakonodajo s področja varnosti hrane, ki ima za cilj, doseči visok nivo varne hrane v EU.

EVROPSKA UNIJA V NOVEM TISOČLETJU:

EU je z začetkom novega tisočletja začela z intenzivnim razvojem zakonodaje na področju varnosti živil in njeno celostno ureditvijo. Leta 2000 je Evropska Komisija objavila Belo Knjigo o varnosti živil, ki zadeva vse sektorje živilske verige od primarne proizvodnje do prodaje na drobno. Njeno osnovno vodilo pa je zagotavljanje varnosti živil "od vil do vilic" ("farm to fork") s katero si je začrtala cilj pomembnost zagotavljanja najvišje možne ravni varnosti hrane. Za uresničitev cilja je predlagala radikalne spremembe oz. pristop, ki bi vključeval preko 80 različnih aktivnosti povezanih z uradnim nadzorom, informacijami za potrošnika ter uvozom.

Prvi večji uspeh EU na tem področju je bil dosežen leta 2002, ko je pričela veljati Uredba 178/2002 Evropskega Parlamenta in Sveta o določitvi splošnih načel in zahtevah živilske zakonodaje, ustanovitvi Evropske agencije za varnost hrane in postopkih, ki zadevajo varnost hrane. To je bil osnovni in hkrati zelo pomemben korak k uresničitvi ciljev, ki so bili začrtani z belo knjigo. Omenjena Uredba je podala osnovna načela glede varnosti hrane v Evropi, hkrati pa pojasnila nov pristop "od vil do vilic" t.i. uporabo dobre prakse s področja varnosti živil ter kontrole na vsakem koraku živilske verige skupaj z njeno sledljivostjo prav do surovine.

Obenem je bila temelj za nadgradnjo ostalih pomembnih pravil oz. predpisov na nivoju Skupnosti, ki zadevajo varnost živil kot je npr. t.i. "higienski paket" (Hygiene Package) ter pravna podlaga za ustanovitev EFSA-e s sedežem v Parmi (Italija). Slednja Skupnosti nudi kakovostno, neodvisno in učinkovito znanstveno in strokovno podporo. Njena naloga je namreč podajati objektivne in neodvisne strokovne nasvete, ki so osnovani na najnovejših znanstvenih dognanjih in razpoložljivih podatkih. EFSA ima kot strokovno telo številne naloge na različnih področjih, tako med drugim obravnava tudi aditive v hrani in krmu, alergene, zdravje živali in rastlin, zaščita živali, gensko spremenjene organizme (GMOs) in pesticide (MRLs).

V letu 2002 je bil obnovljen tudi sistem hitrega obveščanja - RASFF sistem, katerega učinkovitost se je pokazala leta 2005, ko je izbruhnila afera z rdečim barvilom Sudan I, ki ni odobren za uporabo v živilih in je bil odkrit v 12 državah EU.

Sledili so številni primeri hitrega obveščanja kateri so omogočili sledljivost prav do vira proizvoda ter njihov umik/odpoklic z namenom zaščite zdravja potrošnikov. Ne glede na vse vzpostavljene sisteme se Evropska Komisija zaveda, da sama zakonodaja glede varnosti hrane ne zagotavlja varne hrane. Celostna in ustrezna implementacija glede pravil je bila kritična točka, pri čemer je bila odločilna vloga FVO z delovanjem inšpekcije in preverjanjem neskladnosti z zakonodajo. Veliko je bilo seveda odvisno tudi od nacionalnih

nadzornih organov, ki so skrbeli za to, da so bili ukrepi povezani z varnostjo hrane na nivoju EU dosledno implementirani.

Izzivi novih tehnologij

Prvih nekaj let novega tisočletja je bilo zapletenih z več vidikov. Na eni strani je prišlo do nove in hkrati največje širitve EU in s tem povezana večja oz. pestrejša ponudba živil na trgu. Po drugi strani pa se je okrepila zavest potrošnikov, kar je vodilo k širjenju zahtev po večji varnosti, kvaliteti ter prehranski vrednosti živilskih proizvodov. Potrošniki so vse bolj stremeli k organsko pridelani hrani ter k bolj zdravemu načinu predelave. Hkrati s tem je industrija v iskanju učinkovitejših proizvodnih metod (tehnoloških postopkov), ki bi izboljšale kvaliteto živilskih proizvodov, doživela ne sluten razvoj. S prehodom na novo tisočletje je pričela izrabljati številne nove možnosti, da bi rastline in živali ter različne sestavine, ki izhajajo iz njih spremenila v smeri izboljšanja njihove prehranske vrednosti ob hkratnem izboljšanju učinkovitosti pridelave in predelave. V tej smeri so se razvijale tako znanost kot tudi nove tehnologije, ki so stremele in uspele v razvoju živil, ki lahko ponudijo več potrošniku, pridelovalcu in predelovalcu kot tradicionalna živila. Številnim novim živilom, ki so povečala pestrost ponudbe v zadnjih letih prejšnjega stoletja, so se pridružile nove t.i biotehnološke tehnike ki so na trg pripeljale do sedaj potrošniku le malo znane gensko spremenjene organizme. Slednji so pri potrošnikih vzbujali dvom glede varnosti, zato se je EU odločila predstaviti posebno zakonodajo, ki bi zagotovila da so na trgu lahko prisotni le tisti proizvodi za katere je znanstveno dokazano, da so varni za zdravje ljudi torej brez negativnih učinkov na zdravje.

Nova živila

Na splošno je globalizacija pomenila tudi predstavitev in prihod novih snovi ter sestavin iz drugih delov sveta, kjer so bile v uporabi, na evropski trg. Rezultat tega je bila nenehna rast števila do takrat nepoznanih živil, ki so bile pogosto proizvedene s pomočjo novih tehnoloških postopkov. Značilnosti takih proizvodov še niso bile splošno poznane in sprejete kot že preizkušena konvencionalna živila. Njihova varnost za uživanje je morala biti še dokazana, zato se je Evropska Komisija odločila za pripravo Uredbe Skupnosti, ki bo pravno urejala področje novih živil.

Nova živila, so definirana kot živila ali živilske sestavine, ki niso bila v večji uporabi za prehrano ljudi pred veljavo Uredbe, ki je stopila v veljavo maja 1997. Primeri novih živil, ki so bila odobrena po tej Uredbi so npr. "Noni juice" (tropski sadež) ter številni mlečni proizvodi z dodatkom fitosterolov, ki naj bi zniževali holesterol v krvi.

Komisija je pri zakonodaji glede novih živil veliko pozornosti posvetila skrbi za uravnoteženo stanje. Tako je na eni strani poskušala zagotoviti, da nova zakonodaja ne bi zavirala napredka v tehnologiji, ki bi prinesel prednosti potrošniku. Hkrati pa je bila glavna njena prioriteta varnost državljanov v EU in skrb za njihovo zdravje. To se odraža tudi v zakonodaji Skupnosti glede novih živil, ki morajo skozi postopek ocene tveganja pred dajanjem na trg. Na trgu EU so lahko prisotna le pod pogojem, če je ugotovljeno, da ne predstavljajo tveganja za varnost in zdravje ljudi.

Gensko spremenjeni organizmi

Prvi gensko spremenjeni organizmi so bili kultivirani sredi 90. let prejšnjega stoletja v Združenih državah Amerike. Proti koncu desetletja je Evropska Komisija že prejela prve prošnje industrije za odobritev gensko spremenjenih organizmov v Evropi v skladu z Uredbo o novih živilih ter njihovo širjenje na evropski trg. Vsekakor je pojav nove tehnologije zbujal skrb med prebivalci Evrope. Ljudje so želeli potrditev, da gensko spremenjeni organizmi ne povzročajo negativnih učinkov na zdravje ljudi in živali ter da ni negativnih posledic za okolje. V ta namen je Komisija vpeljala povsem nov postopek za odobritev novega gensko spremenjenega organizma, v katerem je vključena EFSA, države članice in Komisija. Znanstvena ocena in nasvet sta postala osnova za vsako nadaljno pravno odločitev glede GSO. Z vidika varnosti hrane sta gensko spremenjeni hrana in krma pravno urejeni z dvema Uredbama Skupnosti. V veljavo sta stopili aprila leta 2004. Prva Uredba je postavila okvire za oceno in odobritev gensko spremenjene hrane in krme na nivoju Skupnosti. Vsi odobreni gensko spremenjeni organizmi so vnešeni v seznam, ki je dostopen javnosti in se sprotno dopolnjuje s strani Evropske Komisije. Druga Uredba določa pravila glede označevanja in sledljivosti odobrenih gensko spremenjenih organizmov. Preden se katerikoli GSO lahko uporabi oz. prodaja na trgu EU mora biti znanstveno ocenjen in njegova varnost potrjena. Pri tem ima odločilno vlogo EFSA, ki služi kot strokovna podpora Evropski Komisiji.

Evropska Komisija je torej zadnji in hkrati glavni člen v postopku odobritve GSO, saj ima v razpravi med državami članicami glavno oz. zadnjo besedo pri tem ali bo nek GSO odobren za uvoz, prodajo, nadaljno predelavo ali uporabljen v raziskovalne namene EU. Kar zadeva označevanje gensko spremenjenih organizmov, pravila Skupnosti narekujejo da mora biti vsa hrana in krma proizvedena iz gensko spremenjenih organizmov ustrezno označena pred dajanjem v promet in sicer z označbo "izdelek vsebuje gensko spremenjen organizem" ali "proizveden iz gensko spremenjenega organizma (ime GSO)".

Navedene zahteve glede označevanja pa se uporabljajo tudi v primeru, ko je nek izdelek proizveden iz GSO, vendar DNA ali proteini niso več prisotni v končnem izdelku npr. olja, ki so proizvedena iz gensko spremenjenih rastlin. Edina izjema glede obveznega označevanja je v primeru prisotnosti sledi gensko spremenjenega materiala pod mejo določanja. Tudi glede sledljivosti so prav tako določene zahteve, ki jih morajo izpolnjevati vsi udeleženci v procesu rokovanja z gensko spremenjenimi organizmi namenjenimi za nadaljno predelavo v hrano in krmo oz. uporabo kot hrana in krma npr. informacija glede prisotnosti GSO, njegov izvor in namen uporabe morajo biti zabeleženi na vsakem koraku njegove proizvodnje in kasneje prodaje. Tak način omogoči takojšen umik živila s trga v primeru kakršnihkoli nepravilnosti. Poleg zakonodaje za gensko spremenjeno hrano in krmo, obstaja tudi ločena zakonodaja za okolje, ki se uporablja z namenom zagotavljanja varnosti za okolje in biodiverzitete pri sproščanju GSO v okolje in njihovi uporabi in je v pristojnosti Ministrstva za okolje.

VSTOP SLOVENIJE V EU

Slovenija je morala že pred vstopom v EU postopno usklajevati svoj pravni red z evropskim. Z vstopom v EU leta 2004, pa je v celoti prevzela evropsko zakonodajo s področja varnosti hrane. S tem je prevzela tudi del odgovornosti tako do slovenskega potrošnika kakor tudi do evropskega, saj zakonodaja nastaja na dveh nivojih: evropskem in nacionalnem.

Uredba 178/2002 Evropskega Parlamenta in Sveta je temeljna Uredba na področju varnosti živil. Daje podlago za zagotavljanje visoke ravni zdravja ljudi in interesov potrošnikov v

zvezi z živili, ob upoštevanju raznolikosti pri preskrbi z živili, vključno z tradicionalnimi proizvodi ter hkratnem zagotavljanju učinkovitega delovanja notranjega trga.

Prepletenost sistema pri zagotavljanju varne hrane

V Sloveniji so za področje varne hrane in krme, zdravje in varstvo živali ter zdravje rastlin, pristojnosti deljene med tri resorna Ministrstva:

- Ministrstvo za zdravje (MZ)
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter (MKGP)
- Ministrstvo za okolje in prostor (MOP);

Koordinacija med vsemi tremi Ministrstvi poteka za posamezna področja preko različnih panelov.

Leta 2005 je Ministrstvo za zdravje pripravilo Resolucijo o nacionalnem programu prehranske politike za obdobje 2005 – 2010, ki je bila potrjena s strani Državnega zbora RS 22. marca 2005 in se s pomočjo različnih ustanov že uspešno uresničuje v prakso, pod koordinacijo Ministrstva za zdravje. Je dokument nacionalnega pomena, saj je s svojim temeljnim ciljem usmerjena v zagotavljanje varne hrane v celotni živilski verigi, vzpostavljanje, ohranjanje in krepitev zdravih prehranjevalnih navad prebivalcev Republike Slovenije ter zagotavljanje zadostne preskrbljenosti prebivalstva s kakovostno in zdravju koristno hrano pridelano in predelano na trajnostni način. Lokalno trajnostna preskrba z živili in prehranski cilji, vezani na izboljšanje organizirane prehrane otrok in mladostnikov, predstavljata poleg zagotavljanja varne hrane, dve pomembni aktivnosti Nacionalnega programa prehranske politike.

Oskrba z varno hrano, ki ne ogroža zdravje potrošnikov zaradi fizikalnih, kemičnih, bioloških ali drugih vrst onesnaževal je temelj zdrave prehrane in pomemben dejavnik varovanja zdravja kot javnega interesa. Odgovornost za varno hrano si delijo nosilci dejavnosti proizvodnje živil in prometa z njimi, država in potrošniki. Podatki o zdravstveni ustreznosti živil, zbrani na podlagi rednega načrtovanega uradnega nadzora nad živili v javnih zdravstvenih ustanovah in prijavljenih alimentarnih epidemij, kažejo, da kot najpogostejši vzrok zdravstvene neustreznosti živil v RS prevladuje mikrobiološka onesnaženost živil medtem, ko čezmerna kemična onesnaženost za zdaj še ni večji zdravstveni problem.

Za izboljšanje na področju varnosti hrane so zato predvideni trije cilji in sicer:

- zmanjšanje mikrobnege onesnaženja
- zmanjšanje kemijskega onesnaženja
- zmanjšanje infekcij ter zastrupitev povzročenih s hrano.

Za doseg te ciljev so bili vzpostavljeni ustrezni ukrepi in številne aktivnosti, ki še potekajo. Odgovornost za doseg zastavljenih ciljev je razdeljena med Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Vloga Ministrstva za zdravje se začne že v samem začetku postopka priprave predpisa Skupnosti na nivoju delovnih skupin Komisije, kot tudi v postopku potrjevanja predpisov na Svetu. Na nacionalni ravni pa se zakonodaja pripravlja v obliki zakonskih in podzakonskih predpisov. Slednji se pripravljajo bodisi zaradi potrebe po nacionalnem predpisu bodisi zaradi prenosa evropskih Direktiv v nacionalni pravni red.

Navedene naloge opravlja Sektor za varnost in zdravstveno ustreznost hrane Ministrstva za zdravje, ki oblikuje nacionalno zakonodajo ter sodeluje pri pripravi zakonodaje na nivoju Skupnosti. Področje varnosti hrane se deli na številna področja in sicer: splošna

zakonodaja s področja varnosti živil, uradni nadzor, higiena živil, mikrobiološka živila, onesnaževala v živilih, pesticidi, aditivi, arome, radioaktivno onesnaženje živil, obsevana živila, materiali namenjeni za stik z živilo, nova živila, gensko spremenjena živila, splošno označevanje živil, prehranska dopolnila, živila za posebne prehranske namene ter obogatitev živil.

Pri nastajanju zakonodaje s področja varnosti živil sodelujejo poleg Ministrstva za zdravje tudi različni predstavniki ostalih ministrstev, strokovnih institucij (Inštitut za varovanje zdravja, Nacionalni inštitut za biologijo, Zavodi za zdravstveno varstvo ipd.) kot tudi predstavniki nadzornih organov. Vključena pa je tudi industrija preko strokovnih združenj. Takšno sodelovanje med različnimi institucijami je ključnega pomena za nemoten pretok informacij. Nenazadnje je potrebno pri pripravi zakonodaje upoštevati vse vidike proizvodnje v živilski verigi kot neprekinjeno vrsto od vključno primarne pridelave in pridelave živalske krme do prodaje ali dobave živil potrošniku, ker ima lahko vsak člen te verige potencialen vpliv na varnost živil.

Varnost hrane pa se ne zagotavlja le preko oblikovanja zakonodaje temveč tudi preko ostalih aktivnosti, ki jih opravlja tako Ministrstvo za zdravje kot različni organi s katerimi je Ministrstvo za zdravje v stalni komunikaciji. Tako npr. Zdravstveni inšpektorat RS (v nadaljevanju ZIRS), ki je organ v sestavi Ministrstva za zdravje, izvaja uradni nadzor skladno z Zakonom o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živilo (Ur. l. RS, št 52/00, 42/02 in 47/04) in z Uredbo 882/2004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2004 o izvajanju uradnega nadzora, da se zagotovi preverjanje skladnosti z zakonodajo o krmi in živilih ter s pravili o zdravstvenem varstvu živali in zaščiti živali. Uradni nadzor je inšpekcijski nadzor, katerega namen je učinkovito varstvo javnega interesa v smislu ugotavljanja, ali se zakoni in drugi predpisi izvajajo oz. spoštujejo.

Osnovni metodi uradnega nadzora sta inšpekcijski pregled in vzorčenje, s katerima se inšpektor neposredno na kraju samem prepriča o dejanskem stanju (ugotavlja morebitne kršitve zakonov in predpisov, neizvršene ukrepe in njihove morebitne posledice za zdravje ljudi). ZIRS izvaja inšpekcijske preglede in vzorčenja, ki so glede na povod:

- redni in se izvajajo skladno z letnim planom inšpekcijskega nadzora ZIRS,
- izredni in se izvajajo zaradi različnih sumov na neskladnost kot so:
 - sum okužbe/zastrupitve,
 - obvestila SLO sistema hitrega obveščanja,
 - podatki v zvezi z obvezno registracijo določenih vrst obratov,
 - ugotovitve inšpekcijskih pregledov/vzorčenja (pri drugih nosilcih dejavnosti) in
- kontrolni, ki se izvajajo z namenom, da se na kraju samem preveri, ali je nosilec dejavnosti odpravil predhodno ugotovljeno neskladnost.

Program vzorčenja se pripravlja vsako leto v sodelovanju z IVZ Ljubljana in ZZV Maribor, dopolnjuje pa se tudi s programi vzorčenja, ki jih izvajajo drugi pristojni organi v sestavi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in v tem smislu pomembno dopolnjuje uradni nadzor nad varnostjo živil v celotni proizvodnji verigi.

Pri pripravi letnega programa vzorčenja in laboratorijskih preskusov je poleg določb predpisov, ki urejajo področje ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živilo, se upošteva tudi:

- rezultate predhodnih programov vzorčenj,
- epidemiološke podatke,

- podatke o problematiki, obravnavani v okviru hitrega sistema obveščanja za živila in krmo (RASFF),
- podatki o novih dejavnikih tveganja,
- priporočila Komisije Evropske Unije.

Laboratorija, ki za ZIRS izvajata posamezne naloge povezane z uradnim nadzorom, posredujejo poročila o rezultatih laboratorijskih preskusov vzorcev pristojnemu inšpektorju takoj, ko zaključita laboratorijske preskuse in izdelata oceno skladnosti vzorca.

V primeru nevarnosti za zdravje, ZIRS kot kontaktna točka, pošlje obvestilo v RASFF-sistem hitrega obveščanja sistem, katerega bistvo je hitro opozarjanje med članicami v primeru nevarnosti za zdravje. Nanaša se na živila in krmo. Sistem RASFF upravlja Komisija in kot člene omrežja vključuje vse države članice EU (poleg tega še Islandijo, Norveško in Lihtenštajn), Evropsko Komisijo ter EFSA-o.

Pomembno vlogo pri preprečevanju možnih zdravstvenih tveganj za državljane ima zagotavljanje stalnega spremljanja in nadzora varnosti živil, ki ga izvajajo laboratoriji na regionalni in/ali medregionalni ravni.

Pristojnosti Ministrstva za zdravje ter ostalih strokovnih institucij so opredeljene v Zakonu o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živilo (Ur. l. RS, št. 52/00, 42/02 in 47/04) ter številnih nacionalnih področnih Uredbah o izvajanju evropskih Uredb, ki natančneje opredeljujejo postopke in način komunikacije med nacionalnim strokovnim organom, Komisijo, EFSA-o in državo članico oz. njenim organom.

Tako npr. nacionalna področna Uredba o izvajanju Uredbe za nova živila določa, da je Ministrstvo za zdravje pristojno za sprejemanje vlog za odobritev novega živila ter izdajo Odločbe, ki jo novo živilo potrebuje pred dajanjem na trg, Inštitut za varovanje zdravja pa je določen kot strokovni organ, ki opravi začetno presojo za tako živilo.

V primeru gensko spremenjenih organizmov je v nacionalni področni Uredbi o izvajanju dveh evropskih Uredb s področja gensko spremenjene hrane določeno, da je Ministrstvo za zdravje pristojno za sprejem vloge novega gensko spremenjenega organizma za uporabo v/kot hrana ter posredovanje le-te naprej Evropski Komisiji, ki posreduje vlogo naprej EFSA-i in ostalim državam članicam. Za to področje so pristojna tri resorna Ministrstva in sicer poleg Ministrstva za zdravje, ki je pristojno za gensko spremenjena živila, še Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za gensko spremenjeno krmo ter Ministrstvo za okolje in prostor, ki je pristojno za sproščanje gensko spremenjenih organizmov v okolje.

Enak postopek komunikacije je predviden tudi za ostale vloge, ki jih obravnava EFSA in se nanašajo na druge snovi. Tako npr. odobritev nove snovi za izdelavo materiala in izdelka namenjenega za stik z živilo, prihajajo v oceno EFSA-i preko nacionalne kontaktne točke torej preko Ministrstva za zdravje.

Ministrstvo za zdravje lahko pri svojem delu poleg strokovne pomoči s strani nacionalnega strokovnega organa za pomoč zaprosi tudi EFSA-o, da poda mnenje o spornih znanstvenih vprašanjih. EFSA namreč sodeluje tudi s pristojnimi službami v državah članicah.

OSVEŠČANJE POTROŠNIKOV

Vedno več potrošnikov pri nakupu živil upošteva dva vidika in sicer zdravje in uravnoteženo prehrano. Rezultat takega načina razmišljanja je v večji prodaji t.i. "boljše hrane", npr. vedno več ljudi se odloča za nakup posnetega mleka namesto polnomastnega, v severnem delu

Evrope pa so prešli na uporabo olivnega olja namesto sončičnega olja ali masla. Študije so pokazale številne prednosti takšnega načina prehranjevanja vključno z zmanjšanjem vrednosti slabega LDL holesterola.

Zagotavljanje obveščenosti javnosti na primeren način s strani javnih oblasti, je pomemben korak k ustvarjanju zaupanja, kar je posebej pomembno ob pojavu utemeljenega suma, da neko živilo lahko predstavlja tveganje za zdravje. Skupnost, katere del smo, se je pri razvoju živilske zakonodaje odločila za visoko raven varovanja zdravja, ki jo uporablja brez diskriminacije in neodvisno od dejstva, ali se živila tržijo na notranjem trgu ali mednarodno. Pri osveščanju potrošnikov Ministrstvo za zdravje sodeluje z Uradom za varstvo potrošnikov na Ministrstvu za gospodarstvo, Zvezo potrošnikov Slovenije, pri pripravi raznih akcij osveščanja, kot so na primer izvedba potrošniške javnomnenjske ankete o varnosti hrane oziroma živil od vil do vilic ipd.

NOVA ZAKONODAJA V PRIHODNOSTI

Nova zakonodaja Skupnosti s področja varnosti živil se vedno bolj razvija v smeri nastanka Uredb. V preteklosti je bilo namreč mnogo predpisov na nivoju Skupnosti v obliki Direktiv, kjer so države imele mnogo bolj "proste roke". Direktiva namreč le začrta cilj, medtem, ko je izvedba nacionalnega predpisa prepuščena državam. Kljub istim ciljem v primeru Direktiv nastajajo razlike v zakonodaji med državami, zaradi katerih prihaja do motenj v prostem pretoku blaga. Z zakonodajo v obliki neposredno veljavnih Uredb, pa je zakonodaja uniformirana. Tako se je Evropska Komisija odločila za pripravo novih Uredb s področij, ki so bila uzakonjena še pred prihodom Bele knjige o varnosti živil, ki je začrtala novo pot na tem področju in zato potrebujejo posodobitev.

V pripravi je nova zakonodaja s področja novih živil, splošnega označevanja živil ter t.i. "čtetvorčka", ki obsega aditive, arome in encime ter njihov postopek odobritve. Namen nove zakonodaje je predvsem revidirati obstoječo zakonodajo s teh področij, olajšati delo držav članic glede postopka odobritve in centralizacija postopka. Centralizacija postopka pomeni, da bo postopek izdelave ocene tveganja za novo živilo z nacionalne ravni (Inštitut za varovanje zdravja) prenesen na evropsko raven (EFSA), kot je že praksa pri materialih za stik z živilo in gensko spremenjenih organizmih.

OZNAČEVANJE IN SLEDLJIVOST

Pravilno označevanje je izredno pomembno, saj imajo potrošniki pravico vedeti, da hrana ne vsebuje ničesar več in ničesar manj, kakor je napisano na etiketi. Pregledno označevanje prav tako omogoča ljudem, da obveščeno izberejo kakšno vrsto hrane bodo jedli, in daje kmetom in prehrabnim proizvajalcem svobodo, da izberejo živila, ki jih bodo pridelovali in proizvajali.

Prva harmonizirana EU zakonodaja glede označevanja živil je bila sprejeta leta 1979. Vzpostavila je skupne zahteve primerne za vsa živila na splošno. Zakonodaja je določala obvezno označevanje podatkov, ki morajo biti na označbi (npr. ime proizvoda, seznam sestavin, rok uporabe, posebni pogoji uporabe ter ime in naslov proizvajalca). Ta okvirna zakonodaja glede označevanja je bila nekajkrat spremenjena v teh letih. Zadnja sprememba je vključila tudi obvezno označevanje potencialnih alergenov kot so npr. oreščki, kravje mleko, gorčica, lupinarji, ribe..itd. na seznamu sestavin. Direktiva o označevanju je podala tudi osnovne načela, ki so še poudarili EU zakonodajo na področju označevanja živil npr.

da mora biti vsaka označba razumljiva, berljiva in ne sme zavajati potrošnika. V praksi se je izkazalo da postavljena načela niso vedno uporabna, kar je vodilo k odločitvi Komisije, da pripravi nov zakonodajni predlog do konca leta 2007 z namenom ponovnega pregleda in ocene tega področja. Zastavljeni plan je delno že izpeljala in pripravila osnutek Uredbe, ki je trenutno še v obravnavi na Komisiji. Namen revizije je predvsem zagotoviti, da so informacije na označbi za potrošnika uporabne ter hkrati pripravljene v skladu s principi ki jih določa obstoječa Direktiva.

Nadaljnji korak v zaščiti potrošnika predstavlja tudi nova zakonodaja, ki je harmonizirala področje zdravstvenih in prehranskih trditev in je bila sprejeta leta 2006 z namenom preprečitve označevanja napačnih in zavajajočih trditev, ki se pojavljajo pri trženju živil. V skladu z Uredbo so v EU dovoljene le trditve, ki se nanašajo na samo živilo npr. "nizka vsebnost maščob", "visoka vsebnost vlaknin" ali "dober vir kalcija", ob predpostavki da so resnične in se znanstveno lahko dokažejo. Le živila, ki bodo ustrezala določenemu profilu bodo lahko nosila zdravstvene ali prehranske trditve npr. živilo, ki ima visoko vsebnost maščob, sladkorja in soli ne bo smelo nositi trditve, da je npr. dober vir kalcija ali ostalih hranilnih snovi.

Poleg označevanja pa je za varno delovanje notranjega trga z živilimi in krmo izjemno pomemben tudi princip sledljivosti živil, ki ga je uvedla Uredba o določitvi splošnih načel in zahtevah živilske zakonodaje (178/2002). Ključen je celovit sistem sledljivosti v dejavnostih živil in krme, ki omogoča izvesti ciljno usmerjen in dosleden umik proizvoda ali celo njegov odpoklic, v kolikor je ta že pri potrošniku. Tu je bistven pretok informacij med nosilci živilskih dejavnosti in v primeru odpoklica proizvoda tudi učinkovit pretok informacij do potrošnikov.

PRIHODNOST VARNE HRANE:

Zadnjih petdeset let je doživelo ne sluten razvoj in spremembe v proizvodnji, distribuciji, pripravi in uživanju hrane v Evropi. Stanje preskrbe s hrano se je za Evropejce bistveno spremenilo od leta 1950 do danes. Evropsko prebivalstvo v današnjem času ni deležno le nemotene preskrbe s hrano temveč tudi ogromnega števila različnih izdelkov, ki morajo izpolniti zelo visoke zahteve. Preteklih petdeset let vsekakor ni minilo brez številnih izzivov, ki so jih narekovale različne situacije od pomanjkanja hrane v začetku petdesetih let do številnih kriz v živilskem sektorju. Zagotavljanje varne in zdrave hrane za kar si prizadeva Evropska Unija s približno 490 milijoni prebivalcev, narekuje stalno zavezanost k uresničitvi zastavljenih ciljev, nenehno ponovno presojo ter inovativen pristop EU. Skozi leta se je oblikovalo močno zakonodajno telo skupaj z zanesljivim sistemom, ki omogoča zaščito zdravja ljudi in živali. Sprejeti in izboljšani so bili številni ukrepi v skladu z znanstvenimi dognanji in tehnološkim razvojem. Rezultat tega je, da je evropsko prebivalstvo sedaj deležno visokega standarda na področju varnosti živil, ki je celo med najvišjimi na svetu.

Kakšno bo stanje čez petdeset let, žal nihče ne ve, ker je praktično nemogoče predvideti spremembe ki bodo sledile. Kljub vsemu je že zdaj jasno, da se je EU na tej stopnji razvoja sposobna in pripravljena učinkovito odzvati na nadaljni razvoj in izzive na področju varnosti hrane v prihodnosti, tako kot se je že nekoč v preteklosti.

Evropska unija in države članice so se dolgoročno zavezale k zagotovitvi potrebnega znanja za zagotavljanje najvišje stopnje kakovosti in varnosti živil. To zahteva učinkovito

meddržavno sodelovanje na področju znanosti in zakonodaje, saj je kakovost in varnost postala pomemben del evropskih raziskav in prehranske industrije. Je ena od sedmih tematskih prioriteta Šestega okvirnega programa Evropske unije (OP6 2002-2006), ki bo postala pomemben del naslednjega tematskega sklopa OP7 (živila, kmetijstvo in biotehnologija 2007-2013).

SKLEP

Lahko zaključimo, da je varnost živil in s tem povezano varovanje interesov potrošnika čedalje večja skrb javnosti, nevladnih organizacij, strokovnih združenj, mednarodnih trgovinskih partnerjev in trgovinskih organizacij. Potrebno je zagotoviti in ohranjati zaupanje potrošnikov z javnim in preglednim razvojem živilske zakonodaje, katere dobri temelji so bili uspešno postavljeni z objavo Bele knjige v začetku novega tisočletja. Številna nova zakonodaja, ki nastaja gre v smeri čim večje zaščite potrošnika in ohranjanju njegovega zdravja. Obenem pa je potrebno posebej poudariti, da sedanja zakonodaja že predpisuje, da se na krožnikih potrošnikov znajde le varna hrana, v primeru ogrožanja človeškega zdravja pa so vzpostavljeni številni mehanizmi za eliminacijo tveganja.

LITERATURA

1. Zakona o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živali (Ur. l. RS, št 52/00, 42/02 in 47/04).
2. Uredba (ES) št. 178/2002 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 28. januarja 2002 o določitvi splošnih načel in zahtevah živilske zakonodaje, ustanovitvi Evropske agencije za varnost hrane in postopkih, ki zadevajo varnost hrane (UL L št. 31 z dne 1. 2. 2002, str. 1).
- Uredba (ES) št. 882/2004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2004 o izvajanju uradnega nadzora, da se zagotovi preverjanje skladnosti z zakonodajo o krmi in živilih ter s pravili o zdravstvenem varstvu živali in zaščiti živali (UL L št. 165 z dne 30. 4. 2004, str. 1).
3. Uredba (ES) št. 1829/2003 Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 22. septembra 2003 o gensko spremenjenih živilih in krmi (UL L št. 268 z dne 18. 10. 2003, str. 1).
4. Uredba (ES) št. 1830/2003 Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 22. septembra 2003 o sledljivosti in označevanju gensko spremenjenih organizmov ter sledljivosti živil in krme, proizvedenih iz gensko spremenjenih organizmov ter o spremembi Direktive 2001/18
5. (UL L št. 268 z dne 18. 10. 2003, str. 1).
6. Uredba (ES) št. 258/97 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. januarja 1997 v zvezi z novimi živali in novimi živilskimi sestavinami (UL L št. 43 z dne 14. 2. 1997, str. 1).
7. Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005 - 2010 (Ur. l. RS, št. 39/2005).
8. European Commission. 2007. 50 years of Food Safety in the European Union,
9. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities: 30- 42